

OSPRAVEDLNĚNÍ SUBVERZE Proč Nussbaumová neporozuměla (lepší interpretaci) Butlerové¹

Ori J. Herstein

„Kdo by chtěl o všem pochybovat, ten by se k samotnému pochybování ani nedostal. Sama hra pochybování už předpokládá jistotu.“²

Úvod

Jedna z nejčastějších kritik dekonstruktivních a poststrukturalistických teorií se zaměřuje na jejich údajnou amorálnost – vytýká jim zpochybňování myšlenky, že normy a morální principy jsou základem ospravedlnění či kritiky určitého politického jednání a společenských struktur. Tyto teorie údajně odmítají uznat rozdíl mezi tím, co je spravedlivé a nespravedlivé, a proto „kolaborují se zlem“.³ V současnosti se již téměř kano-nickým příkladem podobné kritiky stala esej Marthy Nussbaumové *The Professor of Parody* (*Profesorka parodie*, 1999),⁴ která představuje silně kritickou reakci na dílo Judith Butlerové. V tomto textu budu zkoumat kritický postoj Nussbaumové k dílu Butlerové jako příklad toho, co nazývám „běžná kritika“ dekonstrukce a poststrukturalismu v politické teorii. Tvrdím, že skromnější a méně vyhrocené chápání Butlerové nedovoluje vznášet obvinění z amorálnosti či kolaborace se zlem.

¹ Přeloženo podle: O. J. Herstein, *Justifying Subversion: Why Nussbaum Got (the Better Interpretation of) Butler Wrong*, in: *Buffalo Journal of Gender, Law and Social Policy*, 18, 2009, str. 43–72.

² L. Wittgenstein, *On Certainty*, vyd. G. E. M. Anscombe – G. H. von Wright, přel. D. Paul – G. E. M. Anscombe, Oxford 1969, § 115. [Čes. překl. L. Wittgenstein, *O jistotě*, přel. V. Zátka, Praha 2010, str. 35. – Pozn. překl.]

³ M. Nussbaum, *The Professor of Parody. The Hip Defeatism of Judith Butler*, in: *The New Republic*, 8, 1999, str. 37–45. [Bibliografický údaj opravil J. S., v originále chybně uvedeno v roce 2000. Čes. překl. M. Nussbaumová, *Profesorka parodie. Módní defetismus Judith Butlerové*, přel. M. Kettner, in: *Reflexe*, 62, 2022, str. 113–134. – Pozn. překl.]

⁴ Tamt.

I když dekonstruktivní poststrukturalistická teorie Butlerové fakticky neospravedlňuje zaujetí dekonstruktivních či subverzivních stanovisek k určitému politickému řádu, společenské praxi, normě či morálnímu principu, stejně tak nutně nezpochybňuje možnost morálního a normativního ospravedlnění specifických aktů politické dekonstrukce a subverze. Podle toho, co pokládám za „lepší čtení“ teorie Butlerové, potažmo za „lepší čtení“ dekonstruktivní teorie obecně, se všechna subverze a dekonstrukce inherentně udává ve vztahu k relativně stabilní množině norem na určitém pozadí významových struktur, deskriptivních předpokladů, praktik a hodnot. Toto pozadí je *nutnou podmínkou* všech aktů dekonstrukce, subverze či parodie. Často zahrnuje morální hodnoty, normy a principy, které vedou a ospravedlňují specifické dekonstruktivní a parodické jednání. I když se tedy teorie Butlerové – která mi v tomto textu slouží jako příklad dekonstruktivních a poststrukturalistických přístupů k politice – neskládá z norem, hodnot nebo principů, které by umožnily ospravedlnit nebo odmítnout určité politické jednání, zároveň nutně předem nevylučuje založení či ospravedlnění určité parodie nebo dekonstruktivní agendy podle hodnotově či morálně řízeného praktického uvažování. Navíc je teorie Butlerové ve svém jádře skutečně subverzivní a jako takové jí nelze přisuzovat vznášení generalizovaných tvrzení, včetně zaujímání metaetických postojů odmítajících všechny principy politické morálky. Proto názor Nussbaumové, že Butlerová zaujímá amorální přístup k politické teorii, a tudíž „kolaboruje se zlem“, považuji za chybný.

První část mé eseje začíná nastíněním kritického pohledu Nussbaumové na genderovou teorii u Butlerové. Druhá část se zabývá rolí morálního ospravedlnění v genderové teorii Butlerové, což vyžaduje bližší čtení vybraných úryvků jejího díla. V další části je rozvedeno, jakým způsobem je dle Butlerové možné klást odpor a zaujímat subverzivní stanovisko k genderovým strukturám identity a ke společenským strukturám obecně. Váha argumentů předložených Nussbaumovou, potažmo váha „běžné kritiky“, závisí na tom, pro kterou ze dvou alternativních interpretací poststrukturalismu se rozhodneme. První interpretaci označuji jako „univerzální poststrukturalismus“ – jedná se o názor, který zaujímá „běžná kritika“, a tedy i Nussbaumová, když kritizuje Butlerovou a také obecně poststrukturalismus a dekonstrukci. Druhou interpretaci označuji jako „kontextuální poststrukturalismus“, který není možné napadnout běžnou kritikou. V poslední části eseje tvrdím, že „kontextuální“ čtení Butlerové je více v souladu s poststrukturalismem a s dekonstrukcí obecně, a snažím se ukázat, proč není teorie Butlerové napadnutelná běžnou kritikou.

I. Nussbaumová kritizuje Butlerovou aneb „běžná kritika“

Nussbaumová ve své eseji předkládá následující výzvu:

„Předpokládejme, že Butlerové uznáme..., že společenská struktura genderu je všudypřítomná, avšak my jí můžeme odolávat subverzivním a parodickým jednáním. Stále budou zbývat dvě důležité otázky. Čemu bychom měli klást odpor a na jakém základě? Jakou budou mít činy odporu povahu a co od nich můžeme očekávat?“⁵

Zaměřím se nyní na dvě poslední otázky. Nussbaumová se v nejobecnější rovině ptá, na jakém základě je dle Butlerové možné zvolit a ospravedlnit akty subverze namířené proti tomu, co Butlerová nazývá všudypřítomnou společenskou strukturou. Nussbaumová pochybuje o tom (a později to explicitně odmítá), zda vůbec poststrukturalistická teorie připouští morální ospravedlnění nebo odmítnutí určitého politického jednání či agendy. Podle Nussbaumové „Butlerová nedokáže vysvětlit jakýmkoli čistě strukturním či procedurálním způsobem, proč je podrývání genderových norem společenským dobrem, zatímco podrývání norem spravedlnosti je společenským zlem“.⁶

Nussbaumová své tvrzení staví na dvou argumentech. První spočívá v tom, že se Butlerová ani nesnaží své politické projekty obhájit, ale pouze předpokládá, že jsou spravedlivé. Příklady této absence morálního ospravedlnění u Butlerové lze nalézt v kapitole o gay subverzi v knize *Bodies That Matter (Závažná těla, 1993)*.⁷ Butlerová tam projevuje sympatie k subverzi heterocentrické společenské struktury, a navíc svou vlastní pozici chápe jako součást tohoto subverzivního politického projektu, což činí beze snahy o ospravedlnění. To samé platí ohledně debat kolem přínosů stejnopohlavního manželství, které se odvíjejí od předpokladu, že lidé s homosexuální orientací mají být zrovnoprávněni.⁸ Butlerová tyto morální principy explicitně nezmiňuje, ačkoli se dá

⁵ Tamt. [Čes. překl. tamt., str. 126. – Pozn. překl.]

⁶ Tamt., str. 128.

⁷ J. Butler, *Bodies That Matter*, Routledge 1993, str. 121–142. [Čes. překl. J. Butlerové, *Závažná těla. O materialitě a diskursivních mezích „pohlaví“*, přel. J. Fulka, Praha 2016, str. 166–189. – Pozn. překl.]

⁸ J. Butler, *Is Kinship Always Already Heterosexual?*, in: *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 13.1, 2002, str. 14–44.

předpokládat, že tvoří určité pozadí a představují motivaci jejího uvažování. Dalším příkladem je pojednání problematiky nenávistné řeči v díle *Excitable Speech* (Popudlivá řeč, 1997), kde zastává názor, že cenzura nenávistné řeči předem uzavírá možnosti subverze, které se otevírají pro skupinu obětí touto řečí postižených, což samo o sobě představuje důvod k odmítání cenzury.⁹ Proto se zdá, že první kritika Nussbaumové může být alespoň částečně pravdivá. Podobné případy však pouze ukazují, že Butlerová svou politiku a subverzivní agendu neospravedlňuje pokaždé. Nedokazují však, že by teorie Butlerové inherentně odmítala možnost ospravedlnění či odmítnutí určitých subverzivních aktů, parodií a dekonstrukcí na základě jejich legitimacy.

Druhý argument Nussbaumové je kategorický, avšak není dostatečně rozvinutý. Podle Nussbaumové se teorie Butlerové nestaví příznivě k myšlence ospravedlnění politických projektů jako takové, protože se toto ospravedlnění zakládá na principech a ideálech, které jsou chápány jako dobré a z hlediska morálního ospravedlnění slouží jako axiomy. Příkladem takových ideálů je lidská důstojnost, zásada vždy používat lidství zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek, soubor základních lidských potřeb, a zvláště oblíbené a zásadní politické hodnoty Nussbaumové: rovnost a respekt. Dle Nussbaumové je důvodem odmítání všech morálních hodnot a principů to, že je Butlerová pokládá za „inherentně diktátorské“.¹⁰

Běžná kritika není jediným kritickým momentem její interpretace. Nussbaumová Butlerové mimo jiné také vytýká, že absence etického základu v jejím díle svedla mnoho zastánkyň a zastánců feminismu na amorální, nepraktické, estetické a bezmála autistické scestí, a že se tak kvůli ní vyhýbají aktuálním a praktickým otázkám genderové nespravedlnosti. Nussbaumová se navíc ostře vymezuje proti stylu akademického psaní Butlerové, který označuje za sofistický a úmyslně nejasný. Nussbaumová je také silně kritická vůči typu politického jednání, které teorie Butlerové připouští – jde o parodickou a symbolickou subverzi spíše než o materiální změnu, což Nussbaumová chápe jako projev sebezahleděnosti postrádající reálný užitek. Všechny tři kritické námitky jsou alespoň částečně pravdivé. V tomto textu se budu zabývat pouze tím, co jsem označil jako „běžnou kritiku“ – tedy názorem, že teorie Butlerové

---

⁹ Viz J. Butler, *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, New York – London 1997, str. 160.

¹⁰ M. Nussbaum, *The Professor of Parody*, str. 42. [Čes. překl. M. Nussbaumová, *Profesorka parodie*, str. 127. – Pozn. překl.]

(a obecně poststrukturalismus a dekonstruktivní teorie) nepřipouští žádné morální ospravedlnění politického jednání.

II. Pojetí genderové konstrukce u Butlerové

Abychom mohli pochopit pozici Nussbaumové, je třeba přiblížit, jak rozumí genderové teorii u Butlerové. V *Bodies That Matter* rozvíjí Butlerová teorii toho, jak jsou lidská těla vždy již konstruována podle genderových kategorií. V *Excitable Speech* Butlerová zastává podobný názor a na základě Althusserovy teorie interpelace¹¹ tvrdí, že v rámci určité ideologie vždy již existujeme jakožto rozpoznatelné subjekty. „Lidská existence je zásadně závislá na výzvě Druhého. Člověk neexistuje jenom díky tomu, že je rozpoznán druhými – i tomu předchází fakt, že je vůbec rozpoznatelný.“¹²

Jelikož lidé jsou ve svém lidství vždy již konstruováni, neexistuje žádná přirozená nebo předspolečenská lidská podstata. Lidmi se stáváme, až když jsme konstruováni jako mluvící a společenské (resp. „symbolické“ podle lacanovské teorie nebo „interpelované“ podle althusserovského pojetí) bytosti. Neexistuje žádný přirozený (tj. předspolečenský) status osoby ani žádné tělo, které by již nebylo sociálně konstruované.

Pro Butlerovou nejsou lidská těla pouze vždy již socializovaná, ale navíc jsou genderově diferencovaná neustálými performativními procesy. Nikdy nezakoušíme naše tělo jako takové, aniž by bylo předem kategorizované jako mužské či ženské. Navíc i samotné lidství zakoušíme jako již kategorizované genderem.

Zatímco v *Excitable Speech* Butlerová více využívá Althusserovu teorii ideologie a interpelace, aby vyložila ideu již konstituované bytosti, v *Bodies That Matter* čerpá z lacanovské teorie dětského vývo-

---

¹¹ Podle Althussera lidé vždy existují jako subjekty ideologie; jsme vždy již interpelováni určitou ideologií. Do ní vstupujeme procesem interpelace, v němž akceptujeme ideologický rámec jako skutečný či jinými slovy chápeme sebe samotné jako subjekty ideologie. L. Althusser, *Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes Towards an Investigation)*, in: týž, *Lenin and Philosophy and Other Essays*, přel. B. Brewster, New York 2001, str. 87–126. [Čes. překl. L. Althusser, *Ideologie a ideologické státní aparáty*, přel. M. Petříček, in: H. Bendová – M. Strnad (vyd.), *Společenské vědy a audiovizie*, Praha 2014, str. 266–292. Pro bližší obeznámení s Althusserovou teorií viz též P. Kužel, *Filosofie Louise Althussera. O filosofii, která chtěla změnit svět*, Praha 2014. – Pozn. překl.]

¹² J. Butler, *Excitable Speech*, str. 160.

je.¹³ Základní idea zůstává stejná bez ohledu na psychologické či sociologické vysvětlení – existujeme jako již konstruované bytosti. Když se dítě stává osobou, nemění se v nějakou generickou bytost, ale je vždy chlapcem, nebo dívkou. Proces stávání se osobou zahrnuje označení jako „muž“, nebo „žena“, které jsou průsečíkem psychologické dynamiky dětského vývoje a heterosexuální příbuzenské struktury.¹⁴

Rozdíly mezi těly přisuzované na základě „pohlaví“ jsou původně odvozené z identifikace reprodukčních orgánů dítěte. Tato ve výsledku psychologizující kategorizace není natolik neutrální či přirozená, jak by se mohlo zdát. Kategorie „pohlaví“ nefunguje takovým způsobem jako určení krevní skupiny. Přisouzení pohlaví, tedy narození se jako „chlapec“, nebo „dívka“, je přisouzením celistvé identity, která je konstruována společenskými normami a určuje životní směr konkrétního člověka.

Butlerová navíc tvrdí, že naše genderově diferencovaná identita je úzce spojená s identitou sexuální orientace. Přisouzení genderové identity se vztahuje k jedné ze dvou heterosexuálních rolí.¹⁵ Podle Butlerové být „ženou“ vždy znamená být heterosexuální ženou. Idea lesbické ženy jde proti sociálnímu konstruktu „ženy“¹⁶ – je v určitém smyslu nesrozumitelná.

¹³ Podle Lacana se osoba či subjekt „nerodí“ ihned po fyzickém narození, kdy je dítě rozpolcené mezi tělesné a smyslové počítky. Dítě začíná formovat svou osobnost až tehdy, když si (ve „stadiu zrcadla“) internalizuje obraz celku Druhého jako svůj vlastní, a ještě později, když začne vstupovat do symbolického prostoru, kde se dítě stává subjektem tak, že si internalizuje pohled Druhého a začíná rozumět vztahu mezi sebou samým a svým odrazem nikoli jako totožnosti, ale jako symbolickému vztahu mezi signifikantem a signifikátem. V tomto stádiu si dítě internalizuje strukturu jazyka: hledá potvrzení, že obraz v zrcadle je skutečně jeho vlastní obraz. Dítě si internalizuje logiku jazyka, která vyžaduje, aby se pohled Druhého stabilizoval a potvrdil signifikující vztahy. J. Lacan, *The Mirror Stage*, in: *týž, Ecrits: A Selection*, přel. B. Fink – A. Sheridan, New York 1977, str. 3–9. [Čes. překl. J. Lacan, *Stadium zrcadla jako to, co formuje funkci Já, tak jak nám je odhalována v psychoanalytické zkušenosti*, přel. J. Pechar, in: J. Lacan, *Imaginárno a Symbolično*, Praha 2016, str. 21–35. – Pozn. překl.] Srv. S. Weber, *Return to Freud: Jacques Lacan's Dislocation of Psychoanalysis*, Cambridge 1991, str. 7–19. [Pro úvod do lacanovské psychoanalýzy viz též J. Fulka, *Psychoanalýza a francouzské myšlení*, Praha 2008. – Pozn. překl.]

¹⁴ G. Rubin, *The Traffic in Women: Notes on the "Political Economy" of Sex*, in: R. R. Reiter (vyd.), *Toward an Anthropology of Women*, New York 1975, str. 157–210. Zdá se, že Butlerová přijímá pojetí příbuzenství podle Rubinové, viz J. Butler, *Is Kinship Always Already Heterosexual?*

¹⁵ G. Rubin, *The Traffic in Women*.

¹⁶ J. Butler, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, New York – London 1999, str. xi–xiv. [Slov. překl. J. Butler, *Trampoty s rodom. Femi-*

Je důležité poznamenat, že v naší moci nejsou ani kategorizace identity, ani společenské významy. Existujeme pouze jako osoby konstituované a tvarované podle těchto kategorií, které byly utvářené společenskými normami dávno před naším narozením, aniž bychom je mohli jakýmkoli způsobem ovlivnit. Podle Butlerové platí následující:

„[J]akmile je ‚pohlaví‘ samo uchopeno ve své normativitě, materialita těla pak nebude myslitelná nezávisle na materializaci oné regulační normy. ‚Pohlaví‘ tedy není jednoduše to, co člověk má, ani to není statický popis toho, čím člověk je: bude jednou z norem, díky nimž ‚člověk‘ vůbec začíná být životaschopný, bude normou, která opravňuje tělo k životu v oblasti kulturní inteligibility.“¹⁷

Jinde Butlerová tvrdí, že „termíny usnadňující rozpoznání jsou samy konvenční – představují účinky a zároveň nástroje sociálního rituálu, který – často pomocí vylučování a násilí – určuje jazykové podmínky přežití“.¹⁸

Tato již existující a vládnoucí společenská struktura je tím, na co Nussbaumová naráží, když tvrdí, že podle Butlerové je „společenská struktura genderu všudypřítomná“.¹⁹ Oprávněnost kritiky Nussbaumové závisí na tom, zda je v rámci všudypřítomné společenské struktury možné vznášet kritiku, vzdorovat a klást odpor. Pokud připustíme, že to možné je, zůstává otázkou, zda teorie Butlerové umožňuje z morálního hlediska označit určité druhy odporu a subverze jako spravedlivé, a jiné jako zavrženíhodné. Nussbaumová je jako zastánkyně „běžné kritiky“ přesvědčena, že to v pojetí sociální konstrukce u Butlerové možné není. Omyl Nussbaumové souvisí s jejím nesprávným chápáním poststrukturalistického a dekonstruktivního přístupu Butlerové k všudypřítomné společenské struktuře.

---

nizmus a podrývanie identity, přel. J. Juráňová, Bratislava 2014, str. 9–15. – Pozn. překl.]

¹⁷ J. Butler, *Bodies That Matter*, str. 2. [Čes. překl. J. Butlerová, *Závažná těla*, str. 17. – Pozn. překl.]

¹⁸ J. Butler, *Excitable Speech*, str. 5.

¹⁹ M. Nussbaum, *The Professor of Parody*, str. 42. [Čes. překl. M. Nussbaumová, *Profesorka parodie*, str. 126. – Pozn. překl.]

III. Odporovat všudypřítomné struktury „zevnitř“

A. Odpor a všudypřítomná společenská struktura – strukturalistické pojetí

Jeden z problémů všezahrnujících strukturalistických teorií spočívá v tom, že samy sebe nedokáží ani ověřit či kritizovat, ani ospravedlnit či vyvrátit. Podle strukturalistického pojetí genderové konstrukce všichni vždy již existujeme v rámci všeobjímající a stabilní struktury, která konstituuje gender. Na základě toho je zřejmé, že k této struktuře není možné zaujmout skutečně kritický postoj, ale ani si ji plně uvědomit. Pokud jsme konstituováni a uvězněni v rámci tohoto všezahrnujícího konstruktů, který vytváří gender a prezentuje se jako neutrální, přirozený, spravedlivý a nutný, nevyplývá z toho, že přes veškerou snahu o společenskou kritiku jsou podobně konstruovány i naše kritické schopnosti? Jak by pak bylo možné tento systém kritizovat, nebo se mu dokonce stavět na odpor?

V této všezahrnující struktuře se konstruovaná identita podobá kantovské transcendentální kategorii. Není možné poznání mimo strukturu, jelikož právě ona konstituuje naši identitu a stejně tak kategorii poznání i schopnost poznávat a kategorizovat. Jelikož jsme vždy již konstruováni, není možné zaujmout nějaký pomyslný, ne-konstruovaný úhel pohledu, který by nám umožnil toto vykonstruované schéma opustit. Z genderového hlediska to znamená, že vše, co známe a co *můžeme* poznat, je pouze a jen genderová struktura a v ní existující genderové vztahy. Proto by kritická teorie zastávající názor, že gender má menší závažnost než transcendentální kategorie, nedávala v rámci tohoto všudypřítomného schématu smysl. Navíc je skutečně *kritická* strukturalistická teorie epistemicky nemožná, jelikož společenská struktura neposkytuje žádný prostor odporu nebo subverzi, a to ani zvnějšku, jelikož struktura je všeobjímající, ale ani zevnitř, jelikož neexistuje žádná mezera mezi našimi konceptuálními či kritickými schopnostmi a mezi všudypřítomnou genderovou strukturou, která umožňuje kritickou reflexi a nastavuje její parametry.

Příkladem strukturalistického pojetí v oblasti genderové teorie je dílo Catharine MacKinnonové,²⁰ která zastává názor, že gender a genderové vztahy jsou konstruovány v rámci sebeospravedlnění uzavřeného systé-

²⁰ „Muži vytvářejí svět z vlastního úhlu pohledu. Ten se následně stává pravdou, kterou lze popisovat. Jde o uzavřený systém, nikoli o chybu konkrétního jednotlivce.“ C. A. MacKinnon, *Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda for*

mu, v němž muži zastávají mocenské pozice a ženy jsou jejich podřízené objekty. V tomto uzavřeném systému sociální konstrukce je každému přiřazena stabilní identita, z níž není možné uniknout.

Butlerová však není strukturalistka, ale *post*-strukturalistka. Proto připouští, že identita je vždy již konstruována (tj. neexistuje koncept individuální osoby mimo danou strukturu nebo před ní, jelikož individuální identita je srozumitelná pouze ve vztahu ke struktuře a uvnitř ní) a je podřízena saussureovskému pojetí významu, který vychází z diferencních vztahů, a nikoli z principu inherentní podstaty či sebedefinice.²¹

Oproti strukturalismu však Butlerová odmítá představu všezahrnující významové struktury, která tvoří celek a je zcela stabilní. Podle Butlerové je možné této všudypřítomné společenské struktuře klást odpor pomocí parodie a subverze identity.

B. Odpor a všudypřítomná struktura.

Poststrukturalistické pojetí identity u Butlerové

1. Performance a reiterace

Konstrukce identity pro Butlerovou nekončí symbolickým křtem (Lacan) či pojmenováním (Althusser), které zahajují naše „zrození“ člově-

---

Theory, in: *Signs. Journal of Women in Culture and Society*, 7.3, 1982, str. 515–544, zde str. 537.

²¹ Podle Ferdinanda de Saussura není vztah jazykového signifikátu k signifikátu – tj. vztah konstituující význam – určený nějakým specificky inherentním referenčním vztahem mezi znakem a signifikátem. Ve významech připisovaných různým jazykovým znakům neexistuje žádná podstata či přirozenost. Význam je spíše funkcí vztahů mezi různými jazykovými signifikáty. Jazyk je soubor signifikátů a diferencních vztahů mezi nimi. Tyto difference mezi znaky určují jejich význam a každý signifikant je připsán nějakému signifikátu podle pozice signifikantu v „síti signifikátů“. Jazykový znak existující mimo síť diferencních vztahů by nedával smysl. Aby se nějaký zvuk či obrazec mohl stát signifikátem, musí být součástí struktury diferencí.

Podle de Saussurova pojetí jazyka existuje ve stabilní významové struktuře místo pro svrchované či privilegované pojmy, na nichž se zakládají další významy. Je tomu tak proto, že v síti diferencí – přestože signifikátům je přidělen význam na základě diferencních vztahů, a nikoli kvůli jiným faktorům inherentním signifikátu – jsou významy stále pevně přidělené. I když de Saussurova teorie uchopuje význam jakožto diferencí a zdánlivě odmítá ideu transcendentních a sebedefinujících pojmů, ve skutečnosti připouští existenci stabilní struktury s jasně vymezenými souvislostmi „moci“, závažnosti a ústřednosti. F. de Saussure, *Course in General Linguistics*, vyd. Ch. Bally et al., přel. W. Baskin, New York 1959. [F. de Saussure, *Kurs obecné lingvistiky*, přel. F. Čermák, Praha 1996. – Pozn. překl.]

kem. Podle Butlerové „pravidla, která omezují srozumitelnost subjektu, v průběhu jeho nebo jejího života nadále subjekt strukturují“.²²

Samotný fakt, že konstrukce naší identity je neustále probíhající projekt, neznamená, že by individuální osoba mohla autonomně redefinovat svou vlastní identitu – takovou svobodou nedisponujeme. Protože subjekt je vždy již zakotvený, nemůže existovat subjekt, který by byl autonomní a sebedefinující, jelikož neexistuje žádný význam ani životaschopné já, které by nebyly závislé na společenské struktuře významu. Navíc by podobný výkon autonomie byl sebedestruktivní, neboť by zpochybnil schéma, které konstituuje identitu dané osoby a určuje její význam.²³ Právě proto představují pokusy o subverzi či odmítnutí neustále probíhajícího procesu konstrukce zásadní nebezpečí z hlediska individuální identity.

„Pokud subjekt vypovídá ‚nemožným‘ způsobem nebo mluví tak, že daný projev nelze vnímat jako řeč či jako řeč subjektu, pak snaha projevit se může vyjít vniveč a životaschopnost subjektu může být zpochybněna. Následky tohoto vpádu nevyslovitelného mohou mít široký rozsah – od individuálního pocitu zhroucení až po intervence státu končící uvězněním nebo umístěním do psychiatrického zařízení.“²⁴

Během života stále znovu potvrzujeme svou identitu tím, že žijeme podle přidělených rolí. Butlerová vysvětluje tuto neustále se opakující konstituci jako produkt naší nutkavé touhy potvrzovat a stabilizovat vlastní identitu jako přirozenou či podstatnou.²⁵ Například genderová identita se udržuje a upevňuje tehdy, když mluvíme genderově diferencovaným způsobem, následujeme genderově diferencované instituce, praktiky, styly, normy chování, společenské aktivity, ontologické kategorie atd., které neustále provádíme a opakujeme. Tato přichylnost k genderové matici je motivována nejen rizikem ztráty vlastní srozumitelnosti a nutkáním potvrzovat svou identitu ze strachu, že o ni přijdeme, ale také

²² J. Butler, *Excitable Speech*, str. 136.

²³ Používám zde figurativní řeč, když předpokládám, že „já“ existuje před konstituovaným subjektem. Pro Butlerovou ale neexistuje žádné „já“, které by bylo „vlastníkem“ či „nosičem“ sociálně konstruovaného „já“.

²⁴ J. Butler, *Excitable Speech*, str. 136.

²⁵ J. Butler, *Imitation and Gender Insubordination*, in: D. Fuss (vyd.), *Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories*, New York – London 1991, str. 13–31, zde str. 24.

tím, že jsme konstruováni takovým způsobem, abychom věřili, že genderová struktura je přirozená, pravá, reálná atd. Jinak řečeno, „samotná *anticipace* genderově diferencované podstaty vytváří právě to, co tuto anticipaci klade mimo sebe“.²⁶ Butlerová také vysvětluje, že konstrukce identity je proces, který se odehrává napříč časem a skládá se z aktuálních, konkrétních aktů.

„[K]onstrukce [identity] není ani jedinečný akt, ani kauzální proces započatý nějakým subjektem a ústící do souboru pevně daných účinků. Konstrukce nejenže probíhá *v čase*, ale sama je časovým procesem, fungujícím prostřednictvím reiterace norem.“²⁷

Časová, specifická a performativní povaha konstrukce identity je klíčem k poststrukturalistickému přístupu k politice; dle tohoto přístupu společenská struktura není zamrzlá a stabilní jako ve strukturalistickém pojetí, ale spíše „žije“ v čase a v konkrétních performancích. Jinými slovy, když jednáme v souladu se svými konstruovanými identitami a z nich vyplývajícími rolemi, neprovádíme pouze rekonstrukci vlastní identity, ale také měníme samotnou společenskou strukturu, v níž naše jednání probíhá. Společenské struktury navíc podléháme právě tehdy, když (chybně) věříme, že „tu“ již je bez ohledu na naše přijetí a výkon konkrétních performancí. Podle Butlerové fakticky vytváříme gender tím, že aplikujeme genderově diferencovaný jazyk a myšlení skrze genderová pojmová schémata. Butlerová následuje koncept performativních řečových aktů Johna L. Austina²⁸ a tvrdí, že používáním jazyka genderové struktury nevytváříme pouze svou identitu, ale také genderovou strukturu samotnou. Postoj Butlerové – tj. názor, že existence genderové struktury je odvozená od konkrétních performancí – vychází z jejího chápání genderové struktury jako formy jazyka, která v rámci dekonstruktivní teorie (jak v následujícím výkladu uvidíme) existuje pouze jakožto reiterace. Vytváření identity reiterací je u Butlerové základní tezí teorie performance.

Butlerová na základě své teorie performance naznačuje, že je možné podvracet zdánlivě neotřesitelné, sebevytvářející kruhy významů a per-

²⁶ J. Butler, *Excitable Speech*, str. xv. (Zvýraznil O. J. Herstein.)

²⁷ J. Butler, *Bodies That Matter*, str. 10. [Čes. překl. J. Butlerová, *Závažná těla*, str. 26. – Pozn. překl.]

²⁸ J. L. Austin, *Jak něco udělat pomocí slov. Přednášky na počest Williama Jamese proslavené na Harvardově univerzitě roku 1955*, přel. M. Tomeček, Praha 2022. – Pozn. překl.

formancí. Podle ní „je pohlaví během této reiterace jak vytvářeno, tak destabilizováno. ... Tato nestabilita je dekonstitutivní možností v samotném procesu opakování... , je možností uvést upevňování norem ‚pohlaví‘ do určité potenciálně produktivní krize“.²⁹

2. Iterabilita a nestabilita struktury

Butlerová vysvětluje, že subverze a destabilizace všudypřítomné genderové struktury je možná díky spojení ideje genderové performativity řečových aktů s dekonstruktivním pojetím jazyka jakožto reiterace.

Jacques Derrida pojímá roli iterability v jazyce pomocí metafory signatury.³⁰ Pojem signatury si vynucuje svou iterabilitu. Jinými slovy, aby signatura mohla „fungovat“ (tj. být podpisem a nejen ručně psaným jménem), musí být duplikací originální Signatury. Ručně psané jméno se stává signaturou až tehdy, když je reiterací toho, co již jako Signaturu známe. Lidé se nemohou podepisovat pokaždé úplně jinak; pokud by to tak dělali, šlo by o pouhé psaní jmen, nikoli o podpis. Ve skutečnosti se ale nikdy přímo se Signaturou nesetkáme; pouze zakoušíme „její“ určité výskyty, tj. aktuální signatury.³¹ Ručně psané jméno se proto stává signaturou pouze tehdy, když je reiterací Signatury, ale ve skutečnosti nelze nikdy označit originální, původní podpis (Signaturu) či na ni poukázat, protože tento originál kategoricky předchází i onomu prvnímu případu, kdy se svým jménem podepíšeme. Vždy nám zbývá pouze kopie, a tak originál existuje *pouze* ve svých konkrétních duplikacích. Jinými slovy, provádíme reiteraci originálu, který „tu“ však nikdy není.³²

Podle Derridy se jazyk řídí podobnou logikou signatury. Když používáme jazyk, nevynalézáme jej za pochodu, ale námi používaná slova jsou již předem obdařena významem. Jazyk spontánně nevyvěrá z mluvčího subjektu; nutně má své dějiny a významovou strukturu, která je na mluvčím subjektu nezávislá. Ačkoli pojem jazyka vyžaduje „zdrojový“

²⁹ J. Butler, *Bodies That Matter*, str. 10. [Čes. překl. J. Butlerová, *Závažná těla*, str. 26 n. – Pozn. překl.]

³⁰ J. Derrida, *Limited Inc.*, přel. S. Weber, Evanston 1988, str. 31–34. [Viz též J. Derrida, *Signatura, uddlost, kontext*, in: J. Derrida, *Texty k dekonstrukci*, přel. M. Petříček, Bratislava 1993, str. 277–306. – Pozn. překl.]

³¹ I v případě, kdy se poprvé podepisujeme, může být signatura signaturou pouze tehdy, když je reiterací nějakého nekonkrétního originálu. Pokud ji nebereme jako první konkretizaci daného originálu, nelze ji považovat za skutečnou signaturu.

³² J. Butler, *Gender Trouble*, str. xv. Upozorňuji, že metafora „Rituálu“ má u Butlerové podobnou funkci jako metafora signatury. [Slov. překl. J. Butler, *Trampoty s rodou*, str. 14. – Pozn. překl.]

prvek, který může být reiterován, nikde (v oblasti jazyka) se nesetkáme s originálním původcem reiterovaného významu. Jakýkoli pokus přímo vyslovit Jazyk nebo zachytit Význam či Signifikát konkrétních označení je předem odsouzen k nezdaru. Všechny podobné pokusy budou vždy pouze částečnou reiterací, jedním ze signifikátů – náznakem původního signifikátu či typu, k nimž je odepřen přístup. Hledáme Zdroj, ale nacházíme pouze „Zdroj“, snažíme se odhalit Význam, Signifikát či Signaturu, ale nalézáme pouze „Význam“, „Signifikát“ či „Signaturu“. Butlerová v tomto ohledu tvrdí, že „člověk mluví jazykem, který nikdy zcela nevlastní – toto tvrzení představuje pomyslný princip, jehož opakovaným uskutečňováním jazyk přetrvává. Právě jazyk získává svou časovou existenci pouze skrze tvrzení, která znovu vyvolávají a strukturují podmínky své vlastní možnosti“.³³ Jazyk je proto vždy zahalen jistou neurčitostí – jde o zdroj významu, který je využíván a reiterován v konkrétních případech užití jazyka („Člověk mluví jazykem, který nikdy zcela nevlastní...“), ale zároveň mimo tyto konkrétní případy užití (resp. iterace) neexistuje. Přestože je tedy jazyk reiterovatelný, zároveň není ničím jiným než další iterací.

Teorie performance u Butlerové vychází z Derridova pojetí jazyka. Když rekonstruujeme svou identitu určitými performancemi a spoléháme se na jazyk a také na pojmové schéma společenské struktury, fakticky tím společenskou strukturu reiterujeme. Například když se někdo chová „jako žena“, ztvárňuje tím model ženy vtištěný v genderové společenské struktuře a odkazuje tím na určitý archetyp. Jazyk existuje pouze ve svých příslušných reiteracích a stejně tak genderová struktura existuje pouze v naší konkrétní performanci. „[G]ender [stejně jako sexuální orientace] je druhem imitace, která nemá žádný originál; ve skutečnosti jde o druh imitace, který vytváří ‚originálno‘ jako účinek a následek imitace samotné.“³⁴ Tento typ performance se řídí Derridovou logikou signatury. Není možné se setkat se Signifikátem nebo s Jazykem, vždy je k dispozici pouze „Signifikát“ nebo „Jazyk“. Stejně tak není možné přímo potkat – ani reiterovat – společenskou strukturu či typ identit v ní obsažených, ale pouze jejich imitace.

Butlerová se domnívá, že koncept iterability je aplikovatelný na genderovou performanci, jelikož proces genderové diferenciaci se odehrává v jazyce, v symbolickém prostoru a v našem pojmovém schématu genderové diferenciaci, jehož pomocí přiřazujeme světu nejrůznější významy.

³³ J. Butler, *Excitable Speech*, str. 140.

³⁴ J. Butler, *Imitation*, str. 21 (zvýraznění vypuštěno).

Když se „chováme jako“ žena či muž nebo tímto genderově diferencovaným způsobem mluvíme a myslíme, ztvárňujeme tím reiteraci něčeho, co neexistuje nikde jinde než ve svých vlastních iteracích.

Navíc se všechny naše performance v něčem odlišují, stejně jako se každý podpis trochu liší od ostatních. Jinými slovy, právě díky reiteracím vznikají vzrůstající difference a odlišnosti. Podobáme se v tom například komunitě imitátorů Santa Clause: každý Santa Claus je konkrétní jedinec, ale zároveň je každý z nich imitátorem Santa Clause. Právě tento vztah podobnosti konstituuje, kým „je“ originální – neexistující – Santa Claus.³⁵ Pokud osoba jedná nebo mluví způsobem, který překračuje tento vztah totožnosti, a již nadále není identifikovatelná jako reiterace (např. nelze imitovat Santa Clause tak, že si na sebe obléknu kostým čajové konvice), pak taková osoba v určitém smyslu vypadává „z jazyka“ – identita osoby jakožto imitátora Santa Clause se ztrácí a přestává (jako Santa Claus) „dávat smysl“. Ztratit identitu imitátora Santa Clause by snad nemuselo být tak tragické, zato ztráta genderu by měla za následek nejen ztrátu smyslu zájmen jako „ona“ nebo „on“, ale také by hrozilo, že by lidská bytost mohla být označena za neživotné „to“, a mohla by tak ztratit svou lidskost. Rozsah možné změny Struktury identity pomocí performancí je proto vymezen oblastí, v níž lze tyto performance rozpoznat jakožto variace oné struktury.

Stále však zbývá dokázat, jak může poststrukturalistické pojetí uspět tam, kde strukturalistické pojetí selhává: jak je možné provádět subverzi „všudypřítomné společenské struktury“, když nás vždy již konstruuje a jsme její součástí?

3. Schopnost aktivního působení³⁶

Butlerová tvrdí, že schopnost aktivního působení je *nutnou* součástí konstrukce struktury a identity, jelikož jejich existence a srozumitelnost závisí na tom, aby byly performovány.³⁷ Podle Butlerové je lidský subjekt vytvářen jako účinek vztahu mezi performancí a strukturou, a proto nemůže existovat žádný subjekt, který by předcházela performanci.³⁸ Butlerová tvrdí, že „schopnost aktivního působení začíná tam, kde se roz-

³⁵ Takovou podobnost lze snad nejlépe vystihnout Wittgensteinovým pojmem „rodové podobnosti“ („family resemblance“). Viz L. Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, přel. G. E. M. Anscombe, New York 1972, § 65–67. [L. Wittgenstein, *Filosofická zkoumání*, přel. J. Pechar, Praha 1993, str. 46. – Pozn. překl.]

³⁶ Anglicky „agency“. – Pozn. překl.

³⁷ J. Butler, *Imitation*, str. 22 n.

³⁸ Tamt., str. 24.

plývá suverenita. Člověk je schopný aktivně působit, dokud je jako aktér tohoto působení sám konstituován, a proto je ve svých aktech omezen jazykovým polem, které působí od samotného počátku³⁹. Naše schopnost aktivního působení je proto produktem konstrukce – v poststrukturalistickém pojetí společenské struktury je lidský aktér inherentním účinkem stejně jako příčinou každé struktury.

Z tohoto výkladu plyne, že dokážeme provádět subverzi společenské struktury „zevnitř“, jelikož aktér svým působením danou strukturu vytváří, a navíc má schopnost pomoci své vlastní performance znovuvytvářet či dekonstruovat společenskou strukturu. Podle Butlerové je však rozsah autonomie v této schopnosti aktivního působení značně omezený.

„Schopnost aktivního působení, naznačovaná performativitou ‚pohlaví‘, bude v tomto smyslu v přímém protikladu k jakémukoli pojmu voluntaristického subjektu, existujícího zcela odděleně od regulačních norem, proti nimž se staví. Paradox subjektivace a podrobení (assujettissement) tkví právě v tom, že subjekt, který by se chtěl těmto normám stavět na odpor, je sám těmito normami umožněn, ne-li vytvořen. Přestože toto konstitutivní omezení možnost aktivního působení zcela nevylučuje, vymezuje toto působení jako reiterativní nebo reartikulační praxi, jež je moci niterně vlastní, a nikoli jako vztah vnější opozice vůči moci.“⁴⁰

Společenská struktura proto umožňuje mít schopnost aktivně působit, ale zároveň toto působení omezuje. V jistém smyslu naše svoboda tkví pouze v tom, ztvárňovat společenskou strukturu a normy, do nichž jsme již interpelováni.

Butlerová ale zdůrazňuje, že konstituování našich identit diskursem neznačí, že bychom byli tímto diskursem zcela determinováni.⁴¹ Naše

³⁹ J. Butler, *Excitable Speech*, str. 16.

⁴⁰ J. Butler, *Bodies That Matter*, str. 15. [Čes. překl. J. Butlerová, *Závažná těla*, str. 35. – Pozn. překl.]

⁴¹ „Toto cogito nikdy zcela nepochází z kulturního světa, s kterým vyjednává, a to bez ohledu na to, jak malý je ontologický odstup, kterým je tento subjekt oddělený od svých kulturních predikátů.“ J. Butler, *Gender Trouble*, str. 182 (zvýraznění vypuštěno). [Slov. překl. J. Butler, *Trampoty s rodou*, str. 227. – Pozn. překl.] „V jistém smyslu se každé opakování děje v rámci nuceného opakování. ‚Schopnost aktivního působení‘ je potom třeba umístit do možnosti provádět variaci tohoto opakování. Pokud pravidla, která řídí označování, nejen omezují, ale i umožňují nastolování alternativních oblastí kulturní srozumitelnosti, tedy nových genderových možností,

schopnost aktivního působení se vytváří v prostoru, který vznikl mezi strukturou a její performancí. V tomto prostoru dokážeme ztvárňovat a reiterovat diskurs společenské struktury, a to i takovými způsoby, které se mohou oddělit od původního typu diskursivního ideálu. Takové proměny a subverze je možné provádět, dokud jsou stále identifikovatelné jako reiterace diskursu. Touto taktikou subverze daný aktér odhaluje, že podobné, zdánlivě přirozené struktury, pojmy či typy identity nejsou ničím jiným než účinkem námi vykonstruované „anticipace“.⁴² V tomto ohledu je subverze konkrétním aktem dekonstrukce, který dekonstruuje prvky společenské struktury a naší vlastní identity – je to postrukturalistický způsob politického odporu.

C. (Politické) účinky subverze – dekonstrukce privilegovaných pojmů

1. Idea privilegovaného neboli suverénního pojmu

Soustředění moci často posiluje a upevňuje nejrůznější druhy struktur, jejichž příkladem může být právě genderová struktura. Ačkoli žádná významová struktura není zcela zamrzlá a stabilní, stejně si všechny struktury uchovávají určitý stupeň stability a vnitřní logiky, které jsou obsaženy a vyjádřeny v jejich privilegovaných pojmech. Tyto „privilegované pojmy“ mohou nabývat mnoha různých forem a závisejí na povaze příslušné struktury. Může jít např. o princip, ústavu, vůdce, víru, Boha, většinu atd. Například v politicko-právních konstruktech je převládajícím pojmem suverén; v algebře je to axióm.

V rámci dané struktury je privilegovaný pojem chápán jako sebeospravedlňující a přirozený. Je faktický, reálný, opravdový, transcendentní, evidentní, sebedefinující, jasný a zřetelný. Pro svou předpokládanou „autonomii“ a sebeospravedlňující povahu se privilegované pojmy zdají být nezávislými na struktuře, v níž jsou zasazené, a to kvůli svému významu, legitimitě či pravdivostní hodnotě. Zdá se, že je to naopak – je to právě struktura, která závisí na svých klíčových zakládajících pojmech.

---

jež zpochybnují rigidní kódy hierarchických binarit, pak je subverze identity možná pouze v rámci praktik opakujícího se označování.“ J. Butler, *Gender Trouble*, str. 185 (zvýraznění vypuštěno). [Slov. překl. J. Butler, *Trampoty s rodou*, str. 229 n. – Pozn. překl.]

⁴² Gender vytváříme díky své víře, že je pravdivý a nutný, podobně jako anticipace jedince „stojícího před zákonem“ vytváří moc zákona, který do něj zapovídá vstup. J. Butler, *Gender Trouble*, str. xiv. [Slov. překl. J. Butler, *Trampoty s rodou*, str. 14. – Pozn. překl.]

Privilegované pojmy předcházejí systému významu, stejně jako autorita suveréna předchází právní autoritě. V odlišných strukturách proto ono „sídlo moci“ či „trůn“, případně lacanovské „místo Reálna“,⁴³ může být obsazené rozličnými privilegovanými a sebeospravedlňujícími „pojmy“ či entitami. V každém případě všechny podobné pojmy ztělesňují transcendenci typickou pro suveréna: předcházejí struktuře, které vládou, a zároveň jsou její součástí.

2. Dekonstrukce a odhalení násilí privilegovaných neboli suverénních pojmů

V subverzivních performancích si uvědomujeme privilegované pojmy tak, že zkoumáme jejich částečnost, časovou podmíněnost, nahodilost, nahraditelnost a fakt, že jejich legitimita není sebeospravedlňující, ale závisí na privilegované pozici uvnitř struktury ve vztahu k jiným pojmům – podobně jako význam slova nevyplývá z jeho vlastní podstaty, ale je odvozený z nahodilé sítě vztahů jazykových diferencí.⁴⁴

Obvyklá metoda dekonstrukce spočívá v odhalování konstitutivní dichotomie určité struktury použitím hegelovské analýzy pána a raba. Dekonstruktivní pojetí ukazuje, že suverénní pojem nezávisí na sebe-definici, přirozenosti nebo sebeospravedlnění, ale spíše na svém „siamském dvojčeti“, které slouží jako negace nebo duplikát privilegovaných pojmů. Butlerová ukazuje, že pojem heterosexuality neodvozuje svůj společenský status primární, přirozené a legitimní orientace z nějakého inherentního principu v heterosexuality samotné, ale spíše ze svého negativního vztahu k homosexualitě, která bývá považována za nepřirozenou, deviantní a odvozenou od originálu. Tato teorie významu, založená

⁴³ Podle Lacana je místo „Reálna“, které se formuje v našem psychickém životě jako řešení oidipovského komplexu, ze své podstaty prázdné. Toto prázdné „místo“ následně zaplňujeme znaky, které nahrazují a zastávají Reálno, snaží se tragickým a beznadějným způsobem Reálnem být. Jelikož je však toto místo Reálna prázdné a Reálno zůstává vždy nedosažitelné, pak cokoli, co by zastávalo „jeho“ místo, se může pouze pokoušet jej označovat. Podobné nahrazení však musí vždy selhávat, protože toto prázdné nelze označit, resp. jde doslova o označení „ničeho“. J. Lacan, *The Seminar of Jacques Lacan*, vyd. J.-A. Miller, přel. J. Forrester, New York 1988.

⁴⁴ Jako příklad poslouží analýza fenoménu drag, na němž se podle Butlerové ukazuje, že genderová identita nutně neodpovídá pouze jednomu pohlaví a že všechny genderové diferenciaci jsou aktem „oblékání se“ podle určitého ideálu. Butlerová v tomto smyslu tvrdí, že „drag konstituuje každodenní způsob, jakým jsou gendery přivlastňovány, teatralizovány, oblékány a vykonávány. Drag implikuje, že každá genderová diferenciaci je určitým druhem imitace a přiblížností“. J. Butler, *Imitation*, str. 21.

na vztažnosti a diferenci spíše než na podstatě, odmítá samotnou ideu sebedefinice a také možnost existence transcendentních, autonomních a sebeospravedlňujících pojmů.

Když odhalujeme podobné dichotomie pomocí subverzivní performance, rozptylujeme své vykonstruované a nutkavé očekávání, že struktura a stejně tak identity, které vytváří, mají nějakou vnitřní autoritu, jíž se musíme podřídit a napodobovat ji. Butlerová v tomto ohledu tvrdí, že jelikož žádná sexuální identita není přirozená a homosexualita je chápána jako odvozená a deviantní kopie heterosexuality,⁴⁵ tak se i heterosexuality musí vytvářet jakožto přirozená sexuální identita ve vztahu k marginalizovanému a vůči němu dichotomnímu pojmu „homosexuality“. Pomocí subverze tak odhalujeme, že všechny konstruované identity představují mnohem spíše „drag“ show či performanci než výraz skutečné podstaty a přirozenosti; zjišťujeme, že vytváření určitých identit jako přirozených a originálních je vždy na účet druhých – těch, jejichž identity jsou označeny a zároveň vytvářeny jakožto deviantní a odvozené.

Dalším krokem dekonstruktivní metody je odhalení *moci* a *násilí*, které uměle vyzdvihují jeden z dichotomních pojmů do suverénní neboli privilegované pozice. Toho se většinou dosahuje tak, že je „rabský“ pojem uveden do popředí, čímž se ukáže, jakým způsobem se o „suverénním“ pojmu přemýšlí, tj. skrze marginalizaci, útlak a delegitimizaci pojmu, který je vůči němu dichotomní. Ukazuje se, že pouze cestou „odstranění“, „umlčování“ a delegitimizace druhé části pojmové dichotomie se může daný pojem stát suverénním a poté může být vnímán jako přirozený, sebedefinující, originální a nevtažný.⁴⁶

Pokud akceptujeme toto pojetí způsobu, jak se vytvářejí „přirozené“, „originální“, „sebeospravedlňující“ a „nutné“ pojmy, pak z toho plyne, že uvedení takových privilegovaných pojmů do politické teorie – často formou morálních principů – bude vždy zahrnovat násilí a podřízení. Násilí vždy předchází schématu ospravedlnění založenému na privilegovaných principech a zároveň jej konstituuje. Proto principy politické morálky – jeden z typů privilegovaných principů – neodvozují svou sílu z nějaké vrozené morálky, ale z před-morálních dějin násilí.

Potom, co jsme se pokusili ukázat, jak je možné odporovat „všudypřítomné společenské struktuře“ pomocí dekonstruktivní subverze, zbývá ještě otázka, zda schéma politického jednání u Butlerové připouští mož-

⁴⁵ J. Butler, *Imitation*, str. 17–21.

⁴⁶ Dekonstruktivní analýza má pojmový charakter a jejím následkem nemusí nutně být to, že se určitý pojem podřadí pod jiný v aktuálním dějinném procesu.

nost rozlišovat a volit mezi ospravedlnitelnými a neospravedlnitelnými subverzivními akty. Nussbaumová je přesvědčena, že teorie Butlerové to nedokáže.

IV. Ospravedlnění subverze

A. „Universální poststrukturalismus“ a kritika provedená Nussbaumovou

Nussbaumová tvrdí, že Butlerová a Foucault odmítají morální imperativy a principy, jelikož takové pojmy považují za „inherentně diktátorské“.⁴⁷ Chápu to tak, že v očích Nussbaumové vyjadřuje poststrukturalistická teorie Butlerové a Foucaulta stanovisko, podle něž se všechna schémata ospravedlnění zakládající se na určitých tvrzeních musí *vždy* odvozovat z nějaké skryté a arbitrární mocenské struktury, která určité principy chápe jako od přirozenosti pravdivé, čímž ale marginalizuje jiné principy (bez ospravedlnění, neboť samotná struktura ospravedlnění je založena na stejném typu násilí – když předpokládáme určité privilegované měřítko jako standard ospravedlnění). Toto je „universální“ verze poststrukturalismu, neboť vznáší universální tvrzení proti *všem* privilegovaným pojmům.

Podle Nussbaumové Butlerová možná směřuje vykonávání dekonstruktivní subverze na skutečně nespravedlivé mocenské struktury, avšak „[j]iní, kterým tolik nezáleží na svobodě, by se mohli zapojit do subverzivního utahování si z feministických poznámek během vyučování či strhávání plakátů studentského spolku gayů a leseb. K takovýmto věcem dochází. A jsou parodické a subverzivní. Proč tedy nejsou smělé a dobré?“⁴⁸ Nussbaumová proto prohlašuje:

„V jádru toho, jak Judith Butlerová chápe politiku, tedy zeje prázdnota. Ta může vypadat jako osvobozující, protože ji čtenář implicitně zaplní určitou normativní teorií lidské rovnosti či důstojnosti. Avšak nenechme se mýlit: pro Butlerovou, stejně jako pro Foucaulta, je subverze subverzí a může se principiálně obrátit jakýmkoliv směrem.“⁴⁹

⁴⁷ M. Nussbaum, *The Professor of Parody*, str. 42. [Čes. překl. M. Nussbaumová, *Profesorka parodie*, str. 127. – Pozn. překl.]

⁴⁸ Tamt.

⁴⁹ Tamt. [Čes. překl. tamt., str. 128. – Pozn. překl.]

Nussbaumová tvrdí, že poststrukturalistická teorie připouští a také podporuje subverzi *všech* ideologií, praktik či (společenských) skupin (dobrých i špatných), které jsou vůči převládající (společenské) mocenské struktuře marginalizovány. Tím předpokládá universální porozumění tomu, co je to poststrukturalismus.

Podle Nussbaumové si Butlerová může dovolit nevyrovnat se s tím, že její vlastní filosofický program odmítá morální ospravedlnění, jen proto, že své názory předává podobně naladěnému publiku, které se shoduje na tom, co je ze společenského hlediska zavrženíhodné a zlé jednání, jako např. útlak žen či homosexuálních osob. Zdánlivě existující korelace mezi poststrukturalistickou praxí a morálně ospravedlněnými politickými názory (např. spojení mezi teorií Butlerové a feminismem, které je dle mého názoru motivováno určitou koncepcí spravedlnosti) podle ní není odvozená z této genderové či dekonstruktivní teorie samotné. Nussbaumová se navíc domnívá, že podpora určité politické agendy je v přímém rozporu s dekonstruktivní a poststrukturalistickou teorií. Jinými slovy, Butlerová je dle Nussbaumové vlastně „zmatenou moralistkou“, která samu sebe chápe jako postmoderní poststrukturalistku onoho „nussbaumovského“ ražení (tj. odmítající existenci jakékoli pravdy a odsuzující každou moc), zatímco ve skutečnosti je motivována konkrétními morálními principy: politickou agendou genderové spravedlnosti a zrovnoprávnění homosexuálních osob.⁵⁰ Podle Nussbaumové proto není taková teorie kompatibilní s praktickým jednáním, protože „universální poststrukturalismus“ odmítá všechny pokusy o ospravedlnění založené na určitých principech či normách. Taková teorie nepřipouští morální ospravedlnění ani odmítnutí *jakýchkoli* mocenských struktur a subverzivních aktů. Taktika subverze je proto dle Nussbaumové otevřená kupříkladu utlačovaným rasovým menšinám, stejně jako protizákonným aktivitám společensky ostrakizovaných neonacistů.

1. Averte k moci

Jedna z možných odpovědí na obranu poststrukturalismu proti běžné kritice spočívá v tom, že poststrukturalismus ve skutečnosti vychází z pozitivního a normativního principu – z odporu k moci. V poststruk-

⁵⁰ Butlerová v tomto ohledu uvádí další motivaci, kterou lze považovat za odvozenou z určitého morálního principu: „Pokud je v *Gender Trouble* přítomná nějaká pozitivní normativní úloha, pak spočívá v tom, trvat na rozšíření této legitimacy pro těla, která byla považována za nepravá, neskutečná a nesrozumitelná.“ J. Butler, *Gender Trouble*, str. xxiii. [Slov. překl. J. Butler, *Trampoty s rodou*, str. 22 n. – Pozn. překl.]

turalistické rétorice a v jejích dekonstruktivních projevech se skutečně vyskytuje zdánlivě implicitní předpoklad, že moc je třeba zpochybňovat.

Tento druh odpovědi ve stylu „averze k moci“ je odvozen z universálního chápání poststrukturalismu. Tato odpověď říká, že jakákoli (společenská, politická) moc – tj. jakékoli podřízení určitých konceptů, principů či identit pod jiné ve jménu jejich sebeospravedlňující povahy, hodnoty či autonomie – je zásadně špatná.

Odpověď typu „averze k moci“ však trpí stejným rozporem jako výše zmíněný postoj „zmatené moralistky“ – pokud je každá moc špatná, není třeba takto universální soud také odmítnout, nebo alespoň problematizovat? Není averze ke každé podobě moci také tvrzením, které samo sebe musí chápat jako vnitřně pravdivé či spravedlivé? Není také výtvozem určitého před-etického násilí?

Mohlo by se zdát, že v dekonstruktivním myšlení existují sdílené předpoklady, že je třeba odhalovat mocenské struktury a osvobodit marginalizované prvky v těchto strukturách z podřízených pozic. Ve skutečnosti však v universální verzi poststrukturalismu není možné rozlišit mezi spravedlivými a nespravedlivými mocenskými strukturami ani nelze ospravedlnit obecný princip averze k jakékoli moci. Proto je argumentace morálkou či spravedlností v případě universální verze poststrukturalistického schématu zavádějící, jelikož nejde o skutečný („universální“) poststrukturalismus. Domnívám se, že právě takto by Nussbaumová vysvětlila vztah mezi teorií a politickým přesvědčením Butlerové, což je pojetí, která sama Butlerová později výslovně odmítá.⁵¹

2. Odpověď mlčením – argument nesouměřitelností

Nussbaumové můžeme odpovědět také poukazem na to, že hraje „intelektuální pasiáns“. Je vůbec třeba z poststrukturalistického a dekonstruktivního úhlu pohledu odpovídat na morálně předpojatou otázku ohledně toho, na jakém principu či hodnotě poststrukturalismus a dekonstrukce ospravedlňuje odmítnutí morálních principů a hodnot? Na takovou otázku je nutné odpovídat z hlediska (morálního) ospravedlnění, což je ale právě ono sporné kritérium či aktivita. Jediná vhodná odpověď, kterou lze Nussbaumové nabídnout, je mlčení. Jakýkoli pokus zodpovědět její otázku by nutně vyžadoval použití absolutistických kategorií a logiky, což je rámec, který Nussbaumová svou kritikou nastavila. V odlišném kontextu tento problém výstižně popsal Richard Rorty:

⁵¹ J. Butler, *Undoing Gender*, New York – London 2004, str. 207–227.

„Pokud jsou pravdy skutečně jen spolehlivé fikce, jakou pravdivostní hodnotu vlastně takové tvrzení má? Je to také jen spolehlivá fikce? ... Myslím, že je důležité, abychom my, kteří býváme obviňováni z relativismu, přestali rozlišovat mezi hledáním a děláním, objevem a vynálezem, objektivním a subjektivním. ... Musíme odmítnout terminologii, kterou naši oponenti používají, a nenechat si ji od nich vnútit.“⁵²

Toto trvání na nesouměřitelnosti je snad tím, na co Butlerová naráží, když vysvětluje, že averze vůči omezujícím a násilným účinkům normativity může vést mnohé k tomu, aby „řekli, že opozice k násilí se musí odehrávat *ve jménu normy*, normy nenásilí, normy respektu“⁵³ – s takovou pozicí se ale sama neztotožňuje. Názor, že musí existovat nějaká norma, která ospravedlní její pozici, Butlerovou přivádí zpět k rozlišení mezi normou a faktem, které však sama odmítá.⁵⁴ Zdá se tak, že Butlerová odmítá samotný jazyk či logiku ospravedlnění.

Tato „odpověď mlčením“ na požadavek ospravedlnění mi připadá pouze částečně uspokojivá. Z mého pohledu může být v různých ohledech jak důvodem odmítnutí, tak přijetí teorie Butlerové. Lepší odpověď by podle mého názoru měla odmítnout používání universálních termínů ke shrnutí teorie politického jednání u Butlerové, a navíc by měla aktivně ukázat, proč se „běžná kritika“ mýjí se svým cílem.

⁵² R. Rorty, *Philosophy and Social Hope*, London 1999, str. xviii. Jane Flaxová uvádí podobný argument: „Postmodernismus není formou relativismu, protože relativismus chápe význam pouze jako partnera svého binárního protikladu – universalismu. Relativisté předpokládají, že absence určitého absolutního standardu je zásadní: ‚Vše je relativní‘, protože neexistuje nic, co by posloužilo jako měřítko všech tvrzení. Pokud by chyběla dychtivost po absolutním a universálním standardu, relativismus by ztratil svůj význam a sílu.“ J. Flax, *The End of Innocence*, in: J. Butler – J. W. Scott (vyd.), *Feminists Theorize the Political*, New York – London 1992, str. 445–463, zde str. 452 n.

⁵³ J. Butler, *Undoing Gender*, str. 206.

⁵⁴ Tamt. Viz též J. Butler, *Gender Trouble*, str. xxi. [Slov. překl. J. Butler, *Trampoty s rodou*, str. 20. – Pozn. překl.] „Může nás to podněcovat k následujícímu rozlišení: *deskriptivní* výklad genderu zahrnuje úvahy o tom, co činí gender srozumitelným, a to je otázka týkající se podmínek jeho možnosti, zatímco *normativní* výklad se pokouší najít odpověď na otázku, jaké projevy genderu jsou akceptovatelné a jaké nikoli, přičemž nabízí přesvědčivé důvody k rozlišování mezi takovými projevy. Avšak samotná otázka, co splňuje podmínky ‚genderu‘, svědčí o pronikavě normativní operaci moci. Jde o prchavou operaci, která to, ‚co se stane‘, podřadí pod záhlaví toho, ‚co je‘.“

B. „Kontextuální poststrukturalismus“

Poststrukturalismus nutně neodmítá všechny morální principy, což ale není v rozporu s faktem, že připouští dekonstrukci privilegovaných principů. Pokusím se vznést dva argumenty na podporu tohoto tvrzení. První je odvozen z partikulární a kontextuální povahy dekonstruktivních metod či aktů. Druhý spočívá v tom, že v dekonstruktivním či poststrukturalistickém přístupu, mají-li se nějaké dekonstruktivní akty či subverzivní performance vůbec odehrát, musejí být umožněny privilegovanými pojmy.

1. Partikulární a kontextuální povaha dekonstruktivních a subverzivních aktů

Konceptualizace poststrukturalismu pomocí universálních pojmů ignoruje časovou, lokální a kontextuální povahu poststrukturalistických argumentů. Když Butlerová provádí dekonstrukci genderu, je lepší nahlédnout, že dekonstruuje spíše „gender“ – v konkrétní společnosti a kontextu, v určitém místě a čase. Všechny akty subverze jsou, jak jsem se v předcházejícím výkladu snažil ukázat, vždy konkrétními akty vykonávanými v daném kontextu nějakou osobou ve vztahu k určité struktuře. To samé platí pro kritiku Butlerové týkající se „normativních soudů“, které podle ní nelze oddělit od mocensky podmíněných popisných tvrzení.⁵⁵

Ve vztahu k universálnímu odmítnutí *všech* normativních principů, *všech* popisných tvrzení a *všech* privilegovaných konceptů je velmi snadné chybovat v tom, že dekonstruktivní argumenty Butlerové univerzalizujeme a dekontextualizujeme. Její metoda spočívající v pojetí subverze jakožto politického odporu nemá za následek problematizaci morálních a normativních principů, ale spíše „morálních“ a „normativních principů“ – nikoli genderu, ale spíše „genderu“;⁵⁶ nikoli normativity, ale spíše „normativity“;⁵⁷ nikoli lidské povahy, ale spíše „lidské povahy“.⁵⁸ „Universální“ verze poststrukturalismu je zavádějící. Poststrukturalistická teorie nepronáší universální tvrzení ani neodmítá všechny morální principy; přinejlepším může pouze odmítnout ideu „všech morálních principů“, jak ji lze chápat v konkrétním kontextu. Butlerová sice možná

⁵⁵ J. Butler, *Gender Trouble*, str. xi–xiv. [Slov. překl. J. Butler, *Trampoty s rodom*, str. 9–15. – Pozn. překl.]

⁵⁶ Tamt., str. xxi. [Slov. překl. tamt., str. 20. – Pozn. překl.]

⁵⁷ J. Butler, *Undoing Gender*, str. 206.

⁵⁸ Tamt., str. 222.

není vždy dostatečně pečlivá v upřesnění časové a partikulární povahy svých dekonstruktivních tvrzení, nicméně každá lepší interpretace její teorie to zdůrazňuje.

Bylo by zavádějící přijmout názor, že teorie dekonstrukce připouští potenciální dekonstruovatelnost všech privilegovaných pojmů, a navíc z něj poté chybně odvodit, že podle ní jsou všechny podobné pojmy nahodilé (a nejsou tedy skutečně privilegované). Žádný konkrétní akt dekonstrukce si nevznáší nárok na universální tvrzení, a proto nemůže být základem obecných soudů. Takový krok by vyžadoval vědomí, které by tíhlo k universálním zdůvodněním a odmítalo kontextuální povahu dekonstruktivních aktů. I kdybychom uznali všudypřítomný *potenciál* dekonstrukce, stejně bychom na základě toho mohli tvrdit pouze to, že vše je *potenciálně* dekonstruovatelné.

Jak jsme viděli výše, když jsme rozebírali teorii subverze identity u Butlerové, aby se dalo mluvit o skutečné subverzi, musí se taková subverze skutečně ztvárnit v konkrétním subverzivním aktu. Neexistuje žádná vládnoucí, transcendentní, všudypřítomná a dekonstruktivní logika mimo konkrétní performance, subverzivní a dekonstruktivní akty. Proto je zcela zavádějící vyvozovat obecná tvrzení typu „všechny morální principy jsou produktem amorálního násilí“ z pouhého teoretického potenciálu dekonstrukce. K subverzi „privilegovaných pojmů“ může docházet pouze tehdy, když jde o *skutečně* úspěšně provedenou subverzi. Samotný potenciál dekonstrukce ještě nemůže odmítnout, destabilizovat nebo podvracet nějaký privilegovaný pojem. Občas je možné slyšet, jak zastánci dekonstruktivních přístupů otevřeně odmítají všechny pokusy mluvit o pravdě či o hodnotách, jelikož údajně jde o příliš theologické, naivní a násilné pojmy. Často se tak děje z instinktivní podezřívavosti vůči privilegovaným pojmům jako takovým. Je třeba říci, že podobné názory se nezakládají na nějakém pečlivém a přesvědčivém argumentu dekonstruktivního či genealogického ražení. Ti, kdo mají takové tendence, pomocí zobecňující logiky chybně vyvozují skutečnost z možnosti a v tom jsou nepřístojně dogmatičtí. Jejich snaha nemá nic společného s dekonstrukcí či se subverzivními akty – přinejlepším jde o parodii dekonstrukce. I když může mít Nussbaumová pravdu v tom, že Butlerová občas shledává *všechny* morální principy jako „inherentně diktátorské“, ⁵⁹ nejlepší podoba její teorie – a také poststrukturalistické a dekonstruktivní teorie obecně – se tomu úspěšně vyhýbá.

⁵⁹ M. Nussbaum, *The Professor of Parody*, str. 42. [Čes. překl. M. Nussbaumová, *Profesorka parodie*, str. 127. – Pozn. překl.]

Zdůraznění toho, že teorie subverze má u Butlerové kontextuální povahu, nutně neznamená, že její argumenty jsou vždy přesvědčivé. Ale i když zrovna nejsou, není tomu tak z důvodů, které předložila „běžná kritika“. V dekonstruování obširných základajících pojmů, jako je „politický diskurs modernity“, které jsou dle Butlerové problematické a „není možné je používat, aniž bychom přitom znovu vyvolávali kontexty útlaku“,⁶⁰ není Butlerová vždy přesvědčivá, ale není tomu tak kvůli nějakému zásadnímu metaetickému problému v jejím myšlení.

2. Privilegované pojmy a pozadí srozumitelnosti

Subverzivní a dekonstruktivní akty jsou umožněny jistými privilegovanými principy, a proto takové akty *vždy* připouštějí vynášení soudů, které se zakládají na určitých principech. Každý subverzivní akt a dekonstruktivní pohyb se nutně odráží od relativně stabilní významové struktury. Není možné žít v dekonstrukci; nikdo nemůže žít podle Derridovy „différance“.⁶¹ Stejně tak není možné se přímo stát parodií či subverzí – můžeme pouze provádět subverzivní a dekonstruktivní akty. Pokud bychom se doopravdy stali parodií, pak by „naše“ identita přestala být srozumitelná. Jinými slovy, parodie, subverzivní akty a dekonstruktivní argumentace jsou srozumitelné pouze tehdy, když zaujímají vztah ke stabilní síti významu. Jak jsme viděli v předcházejícím výkladu, v případě subverze identity si daná osoba stále zachovává určitý vztah totožnosti k tomu typu identity, který prochází subverzí. Navíc není možné provádět subverzi celkové identity či konceptuálního schématu, protože subverze se vždy týká pouze určitých aspektů těchto struktur. Pouze za těchto okolností se subverze stává srozumitelnou. Teorie subverze u Butlerové je založená na subverzi „zevnitř“, zatímco odmítnutí (ať již záměrné, či nezáměrné) celkové identity či konceptuálního schématu nemůže mít žádný význam. Je tomu tak kvůli všudypřítomné povaze společenské struktury a kvůli tomu, že nás vždy již konstruuje. Srozumitelnost i subverzivní akty mohou existovat pouze díky rozvinutému pozadí, které je relativně stabilní – subverzivní akty toto pozadí nejen problematizují, ale také jej předpokládají a jsou díky němu možné.

Pozadí všech dekonstruktivních aktů a parodií se skládá z toho, co je považováno za pravdivé. Bylo by snadné podlehnout pokušení a i o tomto pozadí prohlášovat, že je vždy potenciálně náchylné k dekonstrukci, že je také sociálně konstruované atd. Nicméně, jak jsem ukázal, (a) takto

⁶⁰ J. Butler, *Excitable Speech*, str. 160.

⁶¹ J. Derrida, *Margins of Philosophy*, přel. A. Bass, Chicago 1982, str. 1–28.

obecná či universální tvrzení nemají z hlediska dekonstrukce žádnou váhu; (b) podobná tvrzení pouze poukazují na potenciální směr pohybu dekonstrukce, ale ještě tento pohyb nezahajují ani nekonstituují; a co je nejdůležitější, (c) dekonstrukce konkrétního pozadí, či dokonce samotných idejí „pozadí“ či „kontextu“ vždy sama nevyhnutelně předpokládá (relativně stabilní) pozadí.

Z poststrukturalistického úhlu pohledu („kontextuálního“ typu) je proto *možné* přemýšlet a rozhodovat, zda jsou konkrétní subverze, výkony moci a násilí morální, či nemorální, a to i ve světě, který již přestal věřit v transcendentno. Morálně a principiálně založené úvahy a soudy nejsou poststrukturalismem a dekonstrukcí nutně znemožněny. Výkon praktického uvažování a soudnosti by se z poststrukturalistického úhlu pohledu – podobně jako z ostatních úhlů pohledu – odvozoval od umožňující struktury na pozadí. Pouze její malá část je a může být předmětem dekonstruktivních a subverzivních aktů, které jsou možné právě kvůli tomuto pozadí.

Nutnost určitého stabilního pozadí významu neznamená, že by nějaký konkrétní privilegovaný pojem byl klíčový pro subverzi a dekonstrukci, ale pouze to, že srozumitelnost pohybů dekonstrukce určité pojmy tohoto typu vyžaduje. Z toho vyplývá, že na podobném pozadí nemusejí být předpokládány morální a normativní pojmy. Když však podobné pohyby nabývají praktický rozměr, jako je politická subverze, pak pojmy na pozadí, které toto jednání umožňují, musí zahrnovat také určité důvody vedoucí k jednání a ty nejzásadnější důvody bývají odvozené z morálních principů a norem. Ve skutečnosti se i sama Butlerová – když je v úzkých – odvolává na určité morální normy, a to tehdy, když hodnotí a soudí subverzivní jednání: jde o normy, které jsou v souladu s liberálně demokratickou, levicovou ideologií.⁶² Proto Butlerová ve své teorii sice nutně nevyžaduje, aby pozadí umožňující politickou subverzi zahrnovalo morální principy, ovšem také je zcela otevřeně připouští.

Butlerová ve své teorii uznává, že morální principy či jiné privilegované pojmy nutně usměrňují naše politické jednání, zároveň však klade důraz také na to, abychom se neustále měli na pozoru před dogmatismem. Neustálé sebezpochybňování a kritické uvažování je nevyhnutelné. Je třeba, abychom si byli stále vědomi toho, že naše jistoty – umožňující konkrétní akty parodie, subverze a dekonstrukce – mohou

---

⁶² Při hodnocení pozice marginalizovaného fašisty, který se hlásí o svá práva, Butlerová zdůrazňuje, že „nemůže být dobré dovolávat se práva a nároku na to, co daný člověk považuje za ‚žitelny život‘, pokud se takový život zakládá na rasismu, misogynii, násilí či vylučování“. J. Butler, *Undoing Gender*, str. 224.

procházet proměnou a to, co jsme považovali za pravdivé, již nemusí platit. Z toho nevyplývá, že to, co považujeme za spravedlivé, je nutně arbitrární či násilné, nicméně je třeba uznat, že taková možnost existuje.

Závěr

Pokusil jsem se bránit Butlerovou a obecněji poststrukturalismus a dekonstrukci před tím, co jsem nazval „běžnou kritikou“, která tvrdí, že podobné teorie jsou amorální a kolaborují se zlem. Kritiku Butlerové ze strany Nussbaumové chápu jako dobrý příklad kritiky poststrukturalistické teorie i proto, že její esej získala zásadní postavení v širším intelektuálním okruhu a je považována za klasické, efektivní a dobře pochopitelné odmítnutí toho, co bývá označováno jako „postmoderní“ myšlení.

Tato běžná kritika je však, jak jsem ukázal, založena na chybném chápání díla Butlerové (či její lepší interpretace), potažmo poststrukturalistických a dekonstruktivních teorií obecně. Lepší a opatrnější verze těchto teorií neodmítá všechny principy, a to ani principy politické morálky.

Přeložil Jan Sůsa